

vető kérdéseit járják körül a szakemberek, mint a gyermekirodalom-kritika, a kortárs magyar ifjúsági irodalom, a gyermekvers-trendek vagy a gyerekkönyv-illusztrációk. A kerekasztal-beszélgetések keretében kiadók, kritikusok, szerzők, újságírók és a szektor más képviselői vizsgálják a gyermekirodalom világában bekövetkező változásokat, a könyvkiadás stádiumait, a kortárs szerzők, illetve könyvkiadók helyzetét.

A Gyermek- és Ifjúsági Írók 20. Szekszárdi Tanácskozásán az ifjúsági irodalom jelenlegi megítélése és fejlődési lehetőségeinek számbavétele állt az előadások homlokterében. A tanácskozás következtetéseit írásos formában eljuttatják majd a kulturális döntéshozókhoz is.

Az éledező gyermekirodalom helyzetének, stílusának, nyelvezetének és általánosságban véve létjogosultságának megvitatása tehát az utóbbi időben több fórumon is előkerült. A téma aktualitását az adja, hogy a közelmúltban születtek éles hangú, metsző stílusú gyermekirodalmi kritikák is. A cikkek – más irodalmi kritikákban egyébként már megszokott – hangvétele erősen felkavarta a kedélyeket, és – remélhetőleg csupán egy időre – megosztotta a gyermekirodalom szerzői, kiadói és kritikai résztvevőit. Talán éppen ezért véli úgy Sándor Csilla, hogy „egyre inkább kifejeződik az igény arra, hogy legyen lehetőség a beszélgetésre a szakmán belül. Azonban nekem úgy tűnik, még kell egy kis idő, mire eljutunk oda, hogy már nem mindenki csak a magáét fújja, a saját nézőpontját ismerteti és próbálja másokkal is érvényesíttetni – vagy éppen elbeszélnek a szereplők egymás mellett –, hanem a sokszínűséget megőrizve, együttesen tudunk konszenzusra jutni. Azt hiszem, akkor mutatkozna meg igazán, hogy mennyien vagyunk, akik a gyermekirodalommal, gyerekkönyvekkel foglalkozunk, és hogy ebben mennyi erő, tehetség és lehetőség van, ha az egyéni vagy szűk csoportérdekeken túllépve a főbb kérdésekben egyetértés születne.”

Összegzésként elmondhatjuk, hogy a magyar gyermekirodalom biztos léptekkel halad afelé, hogy elfoglalja méltó helyét a magyar kulturális életben. Ezt a folyamatot egyre több szakmai csoportosulás és rendezvény támogatja. A fórumok választéka igen széles, az elhivatott gyermekirodalmároknak köszönhetően a műfaj helyzete egyre inkább megszilárdul a piacon. Egyvalamiben azonban a legtöbben egyetértenek: a további fejlődéshez átgondoltságra, nyitottságra, tudatosságra, tájékozottságra, de legfőképp összefogásra lenne szükség.

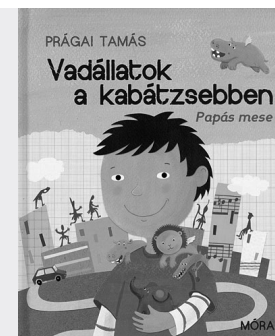
KRITIKA

Prágai Tamás

Vadállatok a kabátzsebben

Illusztrátor: Kőszeghy Csilla

Móra Kiadó
Budapest, 2012

Csillag Dóra

KICSI, DE KOMOLY

Úgy gondolom, eléggé elterjedt hozzáállás – és meglehetősen indokolt is –, ha egy hatéveseknek vagy annál valamivel nagyobb gyerekeknek szóló könyvtől elvárjuk, hogy a szórakoztatáson kívül tanítson is valamit (átadjon egyfajta tudásanyagot) vagy neveljen valamire (nos, leginkább az életre). De vajon hol van a határ játék és komolyság között? Ha pedig megtaláltuk, nem derül-e ki végül, hogy átugorhatatlan szakadék? Kétségtelen, hogy kevés a fontos, „felntotes” témákat szóba hozó, mégis könnyen befogadható gyerekkönyv, pedig egyre nagyobb szükség lenne rájuk.

A Prágai Tamás által kiemelt és bemutatott problémák valóban égetőek, ráadásul valamilyen formában lassan mindenhová beférkőznek. Nehéz szó nélkül elmenni a szemétkupacok mellett egy erdei kirándulás során, vagy megmagyarázni, miért nem élnek állatok a természetben jóformán sehhol, sőt hogy egyáltalán természeti környezet-e az, ahová az ember hétfégenként kirándulni jár, vagy már rég hatalmába kerítette és kisajátította ezt is – kevésbé feltűnően, mint a lebetonozott várost, ám az állatok szempontjából majdnem ugyanolyan hatékonyan. A természetvédelem mellett, illetve azzal összefonódva fontos gazda-

sági és társadalmi mondanivalót is közvetít a könyv: a mesébe beillesztett afrikai történet szálon keresztül a kizsákmányolás több lépcsős folyamatát mutatja be. A helyi lakosok naivitását, hiszékenységét kihasználó fehérek kávétermesztésre beszélik rá Tapita falu törzsfőnökét és varázslóját, Ungubut, aki göggyében mindenkinél nagyobb hatalmat szeretne. A termőföld tönkretételével kezdődnek a gondok, egyre nagyobb területet kell elvenniük a vadállatoktól, míg végül nagyon is kézzelfogható valósággá válik az a perspektivikus lekicsinyítés, ahogy a falu közepén ülő varázsló szemében a távolodó állatok megjelennek: az elefánt, az oroszlán, a vízilovak, a krokodilok és a többi állat már a kabátzsebben is elfér. A miniatűr társaság sorsa végül két kisgyerek és elvált szülei életével fonódik össze, ezen a szálon keresztül tehát a társadalom sajnálatosan gyakori problémája, a válás is előtérbe kerül.

A kötet alcíme (*Papás mese*) több mindenre utalhat. Egyrészt magára a történetre, melyben Pepita, az apuka kitalálja kisfiának az afrikai állatok viszontagságairól szóló esti mesét. Arra is gondolhatunk, hogy ha egy apa mesél, akkor komolyabb, felelősségteljesebb, férfias dolgokról lesz szó: az eddig elmondottak azt mutatják, hogy valóban így van. Harmadikként az a lehetőség merül fel, hogy a mese valamiképpen az apá(k)ról is szól – sőt az alcím akár a potenciális esti felolvasók megszólítására is alkalmas. Ha fent azt mondtuk, kevés az olyan gyerekek számára is élvezetes, ugyanakkor elgondolkodtató mesekönyv, amely nemcsak általános elvek szintjén érinti például a jó-rossz kérdését vagy az ember-természet viszonyt, akkor még inkább elmondható, hogy kevés a kimondottan apákat megcélzó gyerekkönyv. A *Vadállatok a kabátzsebben* e tekintetben is egyfajta úttörő munkát végez: Pepita alakján keresztül ábrázolja, milyen fontos összetartó erőt jelent az a pár perc, amit esti mese közben egy apa végre zavartalanul a gyermekével tölthet. Azáltal pedig, ahogy fantázia és valóság keveredik a történet során, szintén azt sugallja: a mesélés nem csak a játékról szól, annál sokkal mélyebb, a való életet is meghatározó következményei vannak.

A történet már eleve a valós estimese-szituáció kétszeres tükörképeként indul: villanyoltás után Pepita Csombor ágyánál ül, és kitalál egy mesét, melyben Inci villanyoltás után furcsa, egészen apró állatokra lesz figyelmes. A fiktív Inci és anyukája mellett megjelenik az állatokat lekicsinyítő afrikai varázsló, vele együtt a pénz és a kizsákmányolás nagyon is valódi problémája, egyelőre a térbeli távolság és a fikció kettős takarásában. Az afrikai szál eleinte úgy tűnik fel, mint beágyazott mese a mesében, ahol még az is lehetséges, hogy a látszat valósággá váljon,

vagyis a mind messzebb, mind kisebb területre szoruló állatok valóban tényérnyívé váljanak. Ez először átkerül a Pepita által kitalált mese hétköznapi síkjára (az állatok felbukkannak az Inci nevű kislány ablakpárkányán), majd a beágyazott mese valóságosan apróvá vált állatfigurái a szövegvilágban, Pepitáék hétköznapijaiban jelennek meg, az eleinte fiktívnek szánt Inciről pedig kiderül, hogy egy óvodába jár a kisfiúval. Komolyság és lélekjelenlét szükséges tehát, mivel minden, amiről azt gondoltuk, hogy csak a fantázia szüleménye, a saját valódi világunkban válik kézzelfoghatóvá, hátrányos helyzetű afrikai falvakkal, kétségbeesetten menekülő állatokkal. A megoldás felelőssége pedig szintén ránk szakad. Ugyanakkor mindez fordítva is igaz: az álom, a képzelet meg tudja változtatni a valóságot. A nem is annyira kitalált kislány és anyukája segítségével végül viszonylag megnyugtató véget ér a történet, már ami a négy főhős életének boldog alakulását illeti – az elvarázolt állatok sorsa ugyanis nem igazán oldódik meg, a könyv felétől már nem kimondottan róluk szólnak az események, csak ürügyként szolgálnak a két fél család egyesítéséhez. Az önmagában nem lenne gond, hogy az állatok kicsik maradnak – az alapvetően megoldhatatlan helyzetek szépitő, deus ex machinát alkalmazó átfestése többet ártana, mint használna –, de ez a hirtelen, erős hangsúlyváltás kissé kizökkenti a történet menetét.

A szövegfőmálás eleinte követi azt a mesekönyveknél megszokott rendet, amely a felolvashatóságot tartja szem előtt: az egyes fejezetek határozottan tagolódnak (a budapesti és az afrikai helyszín váltakozik), hosszuk többé-kevésbé egységes, továbbá reflektálnak az estimese-szituációra („De ezt holnap mesélem tovább”). Később, ahogy a történetben egyre nagyobb jelentősége lesz a gyerekek és szülei viszonyának, a fejezetek egyre kevésbé követik ezt a beosztást, végül már egyetlen összefüggő, nem annyira mesekönyv-, inkább regényszerű szöveg áll elő; ez ismét azt az érzést erősíti, mintha egyre inkább a felnőttekhez kezdene szólni a könyv. A formai egyenetlenségekért viszont kárpótol a jellegzetes, sokszor kimondottan költői, másutt valóságúen hétköznapi, szórakoztatóan sokszínű elbeszélői hang. Érdemes kiemelni az áruházi pénztárosok és egyéb mellékszereplők tréfásan ironikus jellemzéseit és nevét (Icuka, aki „aranyfitterekkel teleszótt lila pulóvert viselt” [47], vagy Kovács J.-né, szül. G. Jolán); az olyan szokatlan, régies szavak használatát, mint a pantalló; illetve az állatok tanácskozásainak felnőtteket kifigurázó, komolynak és hivatalosnak szánt hangnemét.

Visszatérve a fajsúlyos mondanivaló kérdésére: Prágai Tamás nemcsak szóba hozza, mi a probléma, hanem bátran és érzékenyen, nagy

tisztánlátással vájkál a kellős közepében. Ez az őszinte hang már önmagában érték: az elbeszélő a gyerekekhez hasonlóan kimondja (vagy szereplői szájába adja), amit a valóságról gondol, akkor is, ha ennek például az az ára, hogy egyik-másik fejezet szomorúan végződik. Elvégre ezzel is meg kell tanulnunk együtt élni. Azonban mindezt úgy teszi, hogy az elbeszélői hang sehol sem válik harcos antikapitalistává vagy elvakult természetvédővé. Megértő hozzáállással viszonyul az összes szereplő szempontjához, gondolkodásmódjához: a pénz például nem pusztán a becsvágy eszköze, mivel a gonosz, kapzsi varázsló a munkát megkönnyítő szerszámokat is vesz rajta a falubelieknek – és azt már a gyerekek is belátják, hogy pénz nélkül senki sem boldogul a világban. (Más kérdés, hogy a könyv elolvasása után a kávéfogyasztó felnőtt erősen elgondolkodik: ezután lehetőleg *fair trade* kávé vásárol.) A gyerekszereplők, úgy tűnik, a szülei válását sem érzékelik eget rengető problémaként, legfeljebb nem értik, mire volt jó az egész – a szöveg nem ítéli el a válást önmagában, inkább felmutatja, milyen élethelyzetek adódhatnak belőle. Nem értékeli, csak leírja, sajátos, de természetes állapotként. Igaz, a két-két főszereplő az átlagnál feltehetően idealizáltabb képet fest az elvált szülőkről (sajnos bőven találni példát arra, amikor a válás után rettenetes, fojtó légkör marad hátra a családban), mégis elismerhetjük: egyrészt valóban nem árt, ha a gyerekeknek szóló történetekben a valóságnak ez a darabkája is tematizálódik végre, másrészt ha már ábrázolni kell, akkor leginkább így érdemes, ahogy Prágai teszi: őszintén, főleg a gyerekek szemszögéből, negatív értékítélet nélkül.

Az Afrikával, feketék és fehérek ellentétével foglalkozó részekben szintén a tárgyilagosságra törekvés érvényesül. Egyik fél sem kizárólag jó vagy gonosz, a hangsúly inkább azon van, milyen következményekkel járnak az egyes történetek a falu életét tekintve. A fehérek a civilizáció terjesztésének jelszavával igazolják magukat, felvetve ezzel barbárság és civilizáció hagyományos (tudniillik európai hagyományban gyökerező) megkülönböztetését; a kávétermesztési vállalkozás felemás, de inkább áldatlan hatásai azonban erősen megkérdőjelezzik, jogos-e a különbségtételhez egyúttal értékeket is rendelni. Elvégre az úgynevezett barbárság mindig nézőpont kérdése: barbár az, aki nem mi vagyunk, aki fenyegetően vagy épp vonzóan idegen. (Az egykori inka birodalom nyelvén, a kecsuában a „mi” személyes névmásnak két alakja van, aszerint, hogy a beszélő a megszólítottat befoglalja-e a közösségbe: mi – veled együtt, vagy mi – de te nem. Sokat elárul az európai gyarmatosításról, hogy az inka birodalmat, melyben ez a megkülönböz-

tetés lexikalizálódott formában élt, barbárként lesöpörte a színről. Nem véletlenül emlitem éppen az inkákat: Prágai Tamás első prózakötetének azóta folytatásos blogregényben visszatérő figurája Arnold Sobriewicz inkakutató. Legutóbbi verseskötetének pedig már a címében is visszaköszön egyrészt Kavafisz, másrészt az egész rendkívül összetett, ellentmondásos probléma: *Barbárokra várva*.) Az idegen kultúrákkal kapcsolatos másik végletet képviseli a mesében Csombor anyukája, aki azért vált el Pepitától, hogy Kanadába költözzön az indiánok közé. A megoldást pedig, amely valahol a két szélsőség között helyezkedik el, a *Mit gondolsz az indiánokról?* című fejezet fogalmazza meg explicit módon: „Emberek, mint te vagy én, nem?” (101)

Végezetül szót kell ejteni arról a veszélyről, amely minden tanító szándékú művet fenyeget, különösen, ha gyerekekhez szól: nem válik-e néhol túlzottan didaktikussá. Elsősorban épp a célközönség miatt nehéz meghúzni a határt – kiszámíthatatlan, kinek hol húzódik az ingerküszöbe. Előfordul, hogy a felnőtt már akkor zavaróan erősnek érzékeli a szerzői szándékot, amikor a gyerekhez még nem jut el nyílegyenesen az üzenet. A *Vadállatok a kabátzsebben* bizonyos tekintetben sikeresen elkerüli ezt a veszélyt, a fajsúlyos kérdések felvetése illeszkedik a történet menetébe, és a szöveg már említett nyílt, hétköznapiasán őszinte beszédmódjának köszönhetően nem válik kioktatóvá. Igazából nem is a didaktikusság az, ami helyenként mégis felüti a fejét a könyvben, hanem a kissé erőltetettnek ható, túlzott igyekezet, mellyel a szerző a két magának való felnőtt főhőst próbálja összehozni. Ráadásul nem valószínű, hogy az (egyébként bájos) szerelmi szál minden mást elfedő beteljesülése megéri a fáradságot: egy hatévest még jobban foglalkoztatna az állatok története, a felnőtt olvasó pedig feszengeni kezd a romantikus regénybe illő fordulatok láttán. Igaz, a sok szomorú, visszafordíthatatlan változás után ez marad az egyetlen lehetőség a feloldásra.

A *Vadállatok a kabátzsebben* mindent összevetve mégis sikeres vállalkozásnak mondható: „felnöttesebb” tartalma, befogadhatósága és érdekessége által új színnel gazdagítja a gyerekkönyvek palettáját. Az illusztrátor, Kőszeghy Csilla remek rajzaival a szöveghez hasonlóan egyedi, jellegzetes légkört teremtett; különösen varázslatosak például az afrikai jeleneteket ábrázoló képek. A hol háttérként, hol díszítőelemként felbukkanó kockás füzetlap- és milliméterpapír-darabok pedig a látvány szintjén is kifejezik, hogy a racionális hétköznapioktól egyáltalán nem áll távol a meseiség.